

national-patriotic education of youth in the conditions of the compelled evacuation of the university, stay in a zone of carrying out antiterrorist operation are opened. Such actual and priority directions of work of university, as : formation of national-cultural identity, an active civil and state position and self-respect, overcoming of historical negative stereotypes generated of east regions population, the account of modern features of a border land of the East of Ukraine, counteraction to an information-psychological manipulation consciousness of the person are characterised. Specificity of national-patriotic education of student's youth of a border land is opened. Actual problems and directions of national-patriotic education of students of university in the conditions of the hybrid warfare, the compelled moving of the university, its arrangement in conditions social - cultural border land of the East of Ukraine are defined.

Key words: education of student's youth, national-patriotic education, national identity, a border land of the East of Ukraine, hybrid warfare, an information-psychological manipulation.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2017 р.

Прийнято до друку 27.06.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 37.01(477)+37.035.3

М. А. Єпіхіна, Т. В. Коваленко

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ У ТРУДОВОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Український народ з давніх давен має великий досвід трудового виховання. Про це красномовно свідчить народна педагогіка: «Без труда нема плода», «Праця всьому батько», «Щоб людиною стати, треба працювати». Хоча людська цивілізація продовжує дивувати новими досягненнями науково-технічного прогресу, все одно продовжує своє існування трудове виховання народу. З найдавніших часів трудове виховання дітей і молоді було найважливішим обов'язком батьків, а потім і навчальних закладів та інших суспільних інститутів. І тому нинішнє виховання молодого покоління до праці на основі народних традицій залишається злободенною проблемою сучасної педагогіки.

Ретроспективний аналіз педагогічної літератури показав, що трудову діяльність дітей з різних сторін досліджували Г. Сковорода, К. Ушинський, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.

Г. Сковорода неодноразово підкреслював, що розкрити перспективи особистого й загального щастя людей можна лише завдяки спільній праці за індивідуальними здібностями, нахилами й

уподобаннями, оскільки лише вона створює можливості для вільного й гармонійного розвитку кожної особистості. Аналіз праць Г. Сковориди засвідчує, що, живучи життям народу, поважаючи працьовитість, засуджуючи неробство, бездіяльність, паразитизм, він обґрунтовував ідею трудового виховання, доводив, що праця тільки тоді справді плідна, веде до щастя, коли відповідає задаткам, нахилам і покликанню кожної людини [1, с. 14].

На думку К. Ушинського, праця є не тільки найголовнішим обов'язком людини як соціальної істоти, але й тим фактором, який суттєво впливає на її становлення як особистості, її духовного зростання та самовдосконалення. Костянтин Дмитрович неодноразово підкреслював, що вища гідність особи – це служіння громадському благополуччю, а найважливіша сторона її розвитку – праця. Виховання має розвивати в людині звичку і любов до праці, воно має дати їй відшукати для себе працю в житті, запалити в ній вогонь серйозної праці, без якої життя її не може бути ні достойним, ні щасливим [2].

С. Русова вважала працю ефективним засобом виховання і навчання лише в тому випадку, коли вона була частиною загальної системи освіти. У багатьох її роботах можна зустріти словосполучення: «виховання в праці», «трудова діяльність», «праця як метод виховання», «творча діяльність», «трудоий принцип виховання» тощо. На думку педагога, праця посідає важливе місце в процесі виховання дошкільників, а її зміст, форми і методи повинні бути спрямовані на формування і розвиток у дітей умінь і навичок виконання трудових операцій, інтересу до праці, спеціальних знань, творчості, працелюбства, ініціативності, вміння працювати красиво та акуратно, прагнення до якості і досконалості в роботі, розуміння, що праця є потребою життя [3].

Питанням трудового виховання дітей приділяв багато уваги А. Макаренко. Спираючись на традиції народної педагогіки, вважаючи сім'ю осередком нового суспільства, де відбувається первинна закладка і формування почуттів, думок, характеру і свідомості дитини, педагог стверджує, що правильне виховання неможливо уявити як виховання нетрудове [4, с. 98].

В. Сухомлинський стверджував, що в народній праці розкриваються особливості національного характеру. Свято першого хліба, свято Матері, свято квітів, «Сад троянд», «Сад матері» і т. ін. – приклади успішного застосування великим педагогом засобів народної педагогіки в практиці трудового виховання учнів Павлівської школи [5].

Сьогодні питанням трудового виховання молодших школярів засобами української народної педагогіки присвячені праці І. Беха, А. Богуш, О. Будник, Л. Гуцан, В. Мосіяшенко, Р. Скульського та ін.

Проблема трудового виховання нині є досить актуальною, і тому метою нашої статті є проаналізувати цінності народно-трудоових традицій, розкрити їх виховний потенціал і визначити їх роль у трудовому вихованні молодших школярів.

У народній філософії праця розглядається як першооснова буття, внутрішня потреба людини. У загальній системі народної педагогіки праця є її серцевиною. Вона творить матеріальні і духовні цінності. Тому з давніх – давен народ вважав трудове виховання важливим обов'язком, освячував працю як великого педагога.

Ефективним засобом виховання в молодших школярів позитивного ставлення до трудових традицій і звичаїв свого народу є пісні, народні казки, приказки тощо, в яких утверджується життєва сила працюючих людей, здатних долати труднощі і змінювати світ на краще. Тема працелюбності представлена широко в українських загадках (трудоий процес, господарський реманент, знаряддя, результати праці). Вивчаючи на уроках читання та української мови народну творчість вчитель акцентує увагу молодших школярів на тому, що у народних казках змальовані працюючі, розумні, чесні, правдиві, скромні, доброзичливі люди.

Невід'ємною складовою української народної виховної традиції є звичаї і обряди, пов'язані з народним календарем. Знання змісту згаданих календарів, дотримання традицій, звичаїв і обрядів, які зберегла для наступних поколінь історія, не тільки збагатить дитячу уяву (адже молодший шкільний вік є сенситивним для розвитку уяви) про витoki духовності наших попередників, а й наблизить до невичерпного джерела знань, наповнених глибоким духовним, моральним та емоційно-естетичним змістом.

Пізнавально-виховний потенціал календарних традицій і звичаїв – це найдорогоцінніший вклад у теорію і практику виховної роботи з учнями сучасної початкової школи. Не знаючи скарбів народної культури, не дотримуючись традицій, звичаїв і обрядів народного календаря, діти не спроможуться засвоїти народну духовність. Як наслідок, не зможуть протиставити власні духовні цінності впливу негативних оточуючих явищ. Знання народного календаря дає змогу уникнути хибних напрямів сучасної цивілізації, пов'язаних з урбанізацією, деєкологізацією, розвитком промисловості тощо.

Кожне свято народного календаря рясніє традиціями і звичаями, які тісно пов'язані з природою рідної місцевості та трудовою діяльністю людини. Ідейно-моральна наснаженість, зміст народного календаря мудро спрямовані на виховання в людини почуття господаря рідної землі, працюючості хазяїна, ініціативності й підприємливості.

Народний календар бере свій початок ранньої весни. Прихід весни – це початок оновлення життя. Особливо вагомими в сільській місцевості є весняні та осінні свята: зустріч весни (Стрітіння), свято першої борозни та перших сходів, свято врожаю тощо.

Свято зустрічі весни відзначається красивими життєстверджуючими звичаями. Цьому святу притаманні пісні, танці, ігри, жарти. Це імпровізована творча виставка, в якій прославляється

любов до землі, хліборобська праця, краса життя, пошана до всього живого.

Свято першої борозни характеризується своєчасною підготовкою до цієї дати – участю дорослих та дітей у снігозатриманні, збереженні у ґрунті вологи, внесенню добрив у землю, ремонті сільськогосподарських знарядь праці тощо. Добре знаючи народний календар, землероби чітко визначали час першої оранки та день сівби. Діти не тільки бачать і навчаються в батьків, як це робити, а й поповнюють знання про оволодіння землезнавством та хліборобською справою.

Свято перших сходів привчає молодших школярів до спостережень за сходами, вчить догляду за посівами, розумінню явищ природи, встановленню з нею єдності всього живого, зокрема людини. А отже величезний родючий ґрунт для процесу виховання учнів молодшого шкільного віку засобами народної педагогіки може дати не тільки позакласна робота, а й уроки «Я і Україна». Саме на уроках «Я і Україна» вчителі ознайомлюють учнів з усіма святами, які тісно пов'язані із працею людей, народними повір'ями.

Традиційним в школах на початку осені є *Свято врожаю*. Це свято, яке пропагує народні моральні й естетичні скарби, любов до землі, природи, хліба, пошану до людей праці. Зазвичай таке свято проводиться з елементами обряду обжинків, виконанням обрядового обжинкового фольклору, жартівливих пісень, винесенням обжинкового хліба, прославленням праці хлібороба. У процесі його підготовки та проведення молодші школярі використовують різножанровий дитячий фольклор (народні пісні, загадки, прислів'я, приказки, скоромовки тощо), який пов'язаний із процесом збирання хліба, овочів, фруктів, грибів. До свята діти разом із родинами готують виставки щедрих дарів осені (наприклад, «Осінь щедра та багата»), малюнків (наприклад, «Барви осені»), цікавих саморобок, іграшок із природного матеріалу (наприклад, «Осінні фантазії»), пишуть твори-мініатюри (наприклад, «Осінній калейдоскоп»).

Традиційні народознавчі свята відбуваються, як правило, за сценарієм, канву якого пропонує вчитель-ласовод. Проте елементи пошуку і творчості є в кожному випадку: підготовці народно-побутових пісень, збиранні різних загадок, лічилок, прислів'їв, приказок тощо.

У процесі підготовки та проведення календарно-обрядових свят молодші школярі беруть участь в обговоренні ідей, планів, аналізують діяльність, рефлексують, здійснюють поступове засвоєння виховних цінностей традицій та звичаїв українського народу, наприклад, традиції працелюбства (ошатність оселі, подвір'я, турбота про врожай, володіння ремеслами, рукоділлям) [6].

Отже, участь у таких святах допомагає молодшому школяру творчо самовиразитися, реалізувати себе як особистість: самопрезентувати, «подати» себе в певній ролі, реалізувати свій творчий потенціал, пізнати себе через відтворення різних образів. Крім того, залучення до свята батьків є головним стимулом і зразком для поведінки молодшого

школяра. У процесі проведення різних форм позакласної роботи діти засвоюють послідовність активної підготовки до свята, знаходять своє місце в домашніх приготуваннях, виступають носіями народознавчої інформації для своїх батьків, пишаються своєю обізнаністю, одержують позитивні емоції від цього.

Дуже популярною сьогодні у школах є діяльність народознавчих клубів, гуртків. Клуби – місця проведення традиційних народних свят, фестивалів, виставок і конкурсів, учасниками яких є не тільки діти, але й батьки. Діти – учасники клубів – активні помічники у проведенні таких народних свят як: обжинки, врожаю, День села, міста, Івана Купала, Різдва та інше. Діяльність таких клубів полягає не тільки в організації виховних заходів народознавчого характеру, а й у дослідженнях природних багатств рідного краю, зустрічах із видатними митцями, народними майстрами, знайомстві з традиційними ремеслами й декоративно-прикладним мистецтвом, вивченні фольклорного доробку рідного краю [1, с. 147].

Відмітною рисою побуту в Україні були толоки. Люди розуміли необхідність виконання робіт толокою, кожен вважав за громадський обов'язок відгукнутися на прохання господаря, який потребував допомоги. До посильної участі в толоках залучалися і діти.

Сьогодні майже в кожній школі проводяться толоки. Українські толоки – це не тільки засіб виконання різноманітних видів робіт, це і засіб трудового виховання в педагогіці народу. Молодші школяри разом із старшокласниками з бажанням та завзяттям беруть участь у роботі з благоустрою шкільного подвір'я: здійснюють обрізку дерев, кущів, чистять прилеглі доріжки, упорядковують шкільні клумби, на навчально-дослідних ділянках вирощують овочеві культури, озеленяють класні кабінети.

Отже, початкова школа повинна виховувати майбутніх громадян України на основі культурно-історичного досвіду нашого народу, його багатовіковій мудрості та духовності. Як уже було доведено, народно-трудова традиція і звичаї українського народу є ефективним засобом виховання та мають важливе значення у трудовому вихованні молодших школярів. Тому робота вчителя початкових класів повинна здійснюватися в різних напрямках: на уроках, факультативах, у роботі гуртків, у процесі суспільно корисної праці, під час проведення різноманітних позакласних виховних заходів.

Список використаної літератури

1. Єпіхіна М. А. Етнопедагогічні основи навчально-виховної роботи загальноосвітніх шкіл східноукраїнського регіону (60–90-ті роки ХХ століття) [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Марина Анатоліївна Єпіхіна. – Старобільськ, 2016. – 263 с. **2. Жаданова О. М.** Праця як один із чинників духовно-морального виховання у творчості К. Д. Ушинського / О. М. Жаданова. – [Електронний ресурс]. – Режим

доступу : <http://oaji.net/articles/2014/690-1396601243.pdf>.
3. Кузьменко Ю. В. Проблеми культури праці в спадщині видатних педагогів минулого / Ю. В. Кузьменко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_40/46.pdf
4. Макаренко А. С. О воспитании в семье [Текст] / А. С. Макаренко. – М., 1955. – 124 с. **5. Марущак В.** Особливості трудової активності молодших школярів як засобу підвищення рівня їх знань / В. Марущак. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Documents%20and%20Settings/Администратор/Мои%20документы/obrii_2011_1_18.pdf. **6. Михасюк Т.** Цінності українських традицій у національно-мовному вихованні молодшого школяра / Т. Михасюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Documents%20and%20Settings/Администратор/Мои%20документы/Npd_2014_1_60.pdf.

Єпіхіна М. А., Коваленко Т. В. Ефективність традицій української етнопедагогіки у трудовому вихованні молодших школярів

Стаття присвячена актуальній проблемі сьогодення – трудовому вихованню молодших школярів та його значенні у розвитку і становленні особистості. На основі ретроспективного аналізу педагогічної літератури встановлено, що трудове виховання підростаючого покоління на засадах народно-трудова традицій досліджували Г. Сковорода, К. Ушинський, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський.

Автором обґрунтовано значення народно-трудова традицій та необхідність їх використання у навчально-виховному процесі з молодшими школярами. У статті розкрито виховний потенціал народної творчості, календарних традицій і звичаїв, визначено їх роль у трудовому вихованні. Автор показує, що активна участь дітей у трудових святах народного календаря готує їх до праці, виховує пошану до людей праці, формує трудову мораль. Розкрито діяльність вчителів у використанні знань з етнопедагогіки у роботі з учнями початкових класів, збагачення змісту навчально-виховного процесу українськими народними традиціями.

Ключові слова: трудове виховання, молодші школяри, народна педагогіка, народний календар, українські традиції.

Епіхіна М. А., Коваленко Т. В. Эффективность традиций украинской этнопедагогике в трудовом воспитании младших школьников

Статья посвящена актуальной проблеме современности – трудовому воспитанию младших школьников и его значению в развитии и становлении личности. На основе ретроспективного анализа педагогической литературы установлено, что трудовое воспитание подрастающего поколения на основе народно-трудова традиций

исследовали Г. Сковорода, К. Ушинский, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинский. Автором обосновано значение народно-трудовых традиций и необходимость их использования в учебно-воспитательном процессе с младшими школьниками. В статье раскрыт воспитательный потенциал народного творчества, календарных традиций и обычаев, определены их роль в трудовом воспитании.

Автор показывает, что активное участие детей в трудовых праздниках народного календаря готовит их к труду, воспитывает уважение к людям труда, формирует трудовую мораль. Раскрыта деятельность учителей в использовании знаний этнопедagogики в работе с учениками начальных классов, обогащение содержания учебно-воспитательного процесса украинским народным традициям.

Ключевые слова: трудовое воспитание, младшие школьники, народная педагогика, народный календарь, украинские традиции.

Epikhina M., Kovalenko T. The Efficiency of Ukrainian Ethnopedagogy Traditions in Labor Education of Primary School Students

The article devoted to the actual problem of today – labor education of primary school students and its importance in the development and formation of personality. Based on a retrospective analysis of pedagogical literature it was found that labor education of the younger generation on the basis of national labor traditions investigated by G. Skovoroda, K. Ushynskyy, S. Rusova, A. Makarenko, V. Sukhomlynsky.

The article specifies that the traditional labor ritual closely tied to the calendar cycle of agricultural work. It was revealed the educational potential of folk art, traditions and customs calendar, define their role in the labor education and reasonable value of people's labor tradition and the need for their use in the educational process with primary school students. In the article the features of people's labor holidays, characteristics of the main traditions and rituals that accompanied the action are opened. Author shows that the active participation of children in labor national calendar holidays prepares them to work, has respect for working people, generates employment morality.

The article highlights the role and importance of school Tolok, ethnology clubs. It was revealed the activity of teachers in the use of knowledge ethnopedagogy to work with primary school students, enriching the content of the educational process by Ukrainian folk traditions.

Key words: labor education, primary school students, traditional education, the national calendar, Ukrainian traditions.

Стаття надійшла до редакції 03.05.2017 р.
Прийнято до друку 27.06.2017 р.
Рецензент – д.п.н., проф. Докучасва В. В.